

MARIA PEISERT

Wrocław

Władysław Nehring jako edytor tekstów staropolskich

Słowa klucze: Władysław Nehring, historia języka polskiego, edytor tekstów

Władysław Nehring był znamienitym badaczem, komentatorem i edytorem tekstów polskiego średniowiecza. Pisze o nim Stanisław Mikulski następująco:

spośród zabytków znanych podówczas, nie było bodaj żadnego, nad którym nie pochyliły się Władysław Nehring z wielką miłością i staraniem, by odczytać go najpoprawniej i przybliżyć się do jego treści z najlepszym zrozumieniem. Wiele trudu naukowego włożył w opracowanie „Kazań Gnieźnieńskich” i „Psałterza Floriańskiego”, podstawowych tekstów wieków średnich. Więcej! Rozdając przez długie lata bodźce i zachęty naukowe młodzieży polonistycznej, uczynił Wrocław ogniskiem badań nad piśmiennictwem polskiego średniowiecza i renesansu. Jest to wielka zasługa profesora, która nie może mu być zapomniana¹.

Działalność naukowa Władysława Nehringa przypada na czasy, w których nie było atmosfery sprzyjającej badaniom słowianoznawczym, a polonistycznym w szczególności. Zdołał on jednak stworzyć w pruskim Wrocławiu centrum badań nad piśmiennictwem polskim, wykształcić wielu polskojęzycznych Ślązaków, Poznaniaków, a nawet Mazowszan, a także zebrać i opracować krytycznie wszystkie znane podówczas zabytki polszczyzny.

Nehring był wszechstronnie wykształcony. Posługiwał się metodologią i narzędziami badawczymi wypracowanymi przez filologie klasyczne, łącząc je z nowoczesnymi nurtami badawczymi, głęboką erudycją i wiedzą z zakresu historii, filozofii, teologii, literatury, etnografii czy paleografii. Najważniejszą dziedziną jego zainteresowań i pracy była jednak historia języka polskiego, a w szczególności zabytki piśmiennictwa najstarszej epoki, które były często trudno dostępne, rozsiane po różnych publikacjach. Celem jego pracy było ich zebranie, krytyczny,

¹ T. Mikulski, *Temat Wrocław. Szkice śląskie*, red. B. Zakrzewski, Wrocław 1961, s. 141.

filologiczny i historyczny przegląd oraz uporządkowanie dotychczasowego stanu wiedzy o nich. Praca Nehringa z tekstem staropolskim to bardzo sumienna, wszechstronna i wnikliwa mikroanaliza filologiczna, umieszczona na szerokim tle historyczno-kulturowo-literackim. Umożliwiła mu to wszechstronna wiedza i erudycja, znajomość języków klasycznych, paleografii, filozofii i teologii, połączona z niezwykłym perfekcjonizmem, dokładnością i pracowitością. Był bardzo wnikliwym i starannym badaczem, znana była jego wielka dbałość o szczegóły. Jeśli nie miał absolutnej pewności, nie stawiał nieuprawnionych hipotez, lecz oznaczał omawiane zjawisko przypisem sygnalizującym wątpliwość. O jego dociekliwości i staranności badawczej pisał Miklošič do Jagicia: „vorsichtig, wie Nehring” („ostrożny jak Nehring”).

Wielka pasja badawcza, krytycyzm i dociekliwość profesora widoczne są we wszystkich jego opracowaniach. Kiedy w 1834 roku w Wiedniu dzięki staraniom Stanisława Dunina-Borkowskiego i korekcie Bartłomieja Kopitara wydano tekst psalterza łacińsko-polsko-niemieckiego, z oryginału znajdującego się w opactwie św. Floriana w Austrii, pod tytułem *Psalterz królowej Małgorzaty pierwszej małżonki Ludwika I Króla polskiego i węgierskiego, córki króla czeskiego i cesarza Karola IV*, Nehring po zapoznaniu się z tą edycją pojechał na dwa tygodnie tygodnie do opactwa św. Floriana, by osobiście zbadać oryginał. Efektem tego pobytu było obszerne opracowanie krytyczne *O Psalterzu Floriańskim łacińsko-polsko-niemieckim, w szczególności o polskim jego dziale*, w którym analizował swoje wątpliwości i zastrzeżenia nie tylko do form językowych edycji wiedeńskiej, ale i — jak pisze — „co do składu i dawności całego kodeksu, o którym Kopitar wielokrotnie wypowiadał swoje zapatrywania więcej zaciekawiające jak przekonywujące”². W tej pracy Nehring szczegółowo opisuje wygląd rękopisu, rodzaj oprawy i jej uszkodzenia, rodzaj materiału, na którym napisano tekst (pergamin), format, układ tekstu i jego uszkodzenia, a także sposób delimitacji wersów, rodzaj pisma i jego charakter. Próbuje odtworzyć historię psalterza, jego pochodzenie, przywołuje poświęconą temu literaturę i śledzi prawdopodobną drogę zabytku do opactwa w Austrii. Podaje w wątpliwość zawartą w tytule wiedeńskiej edycji tezę o przypuszczalnych pierwszych posiadaczkach zabytku — Małgorzacie lub Marii. Uważa, że najrozsądniej będzie nazwać zabytek *Psalterzem Floriańskim*. Bardzo szczegółowo analizuje tekst oryginału, wskazując na jego cechy oraz podobieństwa i związki z innymi psalterzami. Zestawia z sobą wersje niemiecką, łacińską i polską, a kiedy dochodzi do wniosku, że nie są jednakowe, próbuje porównywać wersję niemiecką z innymi niemieckimi tekstami psalterza, by odnaleźć pierwowzór. Na przykład porównanie tekstu niemieckiego *Psalterza floriańskiego* z tekstem *Psalterza wrocławskiego*, znajdującego się wówczas w Bibliotece Królewskiej we Wrocławiu, pozwala mu odkryć ich wyraźny związek i śląskie pochodzenie. Z kolei na podstawie zestawienia z tekstami psalterzy

² W. Nehring, *O Psalterzu Floriańskim łacińsko-polsko-niemieckim, w szczególności o polskim jego dziale*, Poznań 1871, s. 1.

staroczeskich i niemieckich formułuje tezę o podobieństwie i „widocznej harmonii” między tekstem *Psalterza floriańskiego* i *Psalterza wittenberskiego*. Dowodzi przy tym, że „tekst polski układany był wedle pierwotnego tekstu czeskiego, z którego wyszły psalterze Wittenberski, Klementyński i inne — z następującego zaś zestawienia tekstu polskiego *Psalterza Floriańskiego* i tekstów trzech najstarszych psalterzy czeskich może to prawdopodobieństwo zyskać jeszcze pewniejszą podstawę”³.

Na koniec wylicza Nehring, że w tekście wiedeńskiej edycji psalterza, opracowanej przez Kopitara, którego obarcza główną odpowiedzialnością za błędy, jest około stu pomyłek, w tym wiele bardzo istotnych (podaje je, odsyłając do stroiny i wersu), wskazuje na braki interpunkcji i odstępstwa od pisowni oryginału, a następnie wprowadza ważniejsze własne poprawki. Opracowuje krótki słowniczek do polskiego tekstu psalterza i dołącza własną propozycję odczytania kilku psalmów. W roku 1883 przygotowuje własną edycję tekstu polskiego *Psalterza floriańskiego*, z obszernym, napisanym po łacinie wprowadzeniem krytycznym⁴. W roku 1896 wydaje Nehring w dwudziestym piątym tomie „Rozpraw Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności” *Kazania gnieźnieńskie*⁵, ze słownikiem i opracowaniem krytycznym oraz dwiema podobiznami. Edycja ta została opracowana na podstawie rękopisu, mimo istniejącego już wcześniej wydania, które wyszło w 1857 roku staraniem Tytusa Działyńskiego, pod tytułem *Zabytek dawnej mowy polskiej*⁶. W swojej edycji Nehring wyraża przypuszczenie, że autorem kazań był Polak, dominikanin. Szczegółowo omawia cechy rękopisu (format, rodzaj papieru, znaki wodne) oraz jego grafii i na tej podstawie wyraża przypuszczenie o „względnej starożytności” zabytku i tym, że jest on przepisany z jakiegoś innego czternastowiecznego zabytku. Kazania polskie datuje na rok 1400 i dowodzi, że są one przepisane z jednego lub więcej oryginałów. Nehring, podobnie jak inni współcześni mu uczeni, znał doskonale języki klasyczne, korzystał więc często przy odczytywaniu tekstu z pierwowzorów łacińskich, jeśli oczywiście takowe były lub, jak na przykład przy edycji *Kazań gnieźnieńskich*, umiał wskazać zależności kazań polskich od łacińskich. W swojej edycji wskazuje więc Nehring duże zależności między niektórymi tekstami kazań polskich i łacińskich, na przykład pisze, że *Kazanie 2. Na Boże Narodzenie* było co najmniej wzorowane na kazaniu łacińskim. Wyraża pogląd, że:

kazania polskie w sposobie wykładu, w całym charakterze, nie różnią się od łacińskich, należą także do rzędu uczonych w swojej subtelnej partycyi, przystroju legendowym i symbolicznem

³ *Ibidem*, s. 64.

⁴ *Psalterii Florianensis. Partem Polonicam. Ad fidem codicis recensuit apparatus critico Indie locupletissimo instruit Wladislaus Nehring. Apud J.K. Żupański, Posnaniae 1883.*

⁵ W. Nehring, *Kazania gnieźnieńskie. Tekst i glosy*, Kraków 1896.

⁶ Nehring uzasadnia to następująco: „Wydanie to w nowszych czasach było przedmiotem dość licznych studiów, których nieostatnim owocem było przeświadczenie, że staranne w ogóle wydanie z r. 1857 jest w szczegółach wielce niedokładne; z tego powodu i przez wzgląd na to, że dziś stało się nader rzadkiem, podjąłem się ponownego wydania”.

zastosowaniu; nawet Kazanie o św. Bartłomieju pomimo skarcenia za „bartodzieja” ma ten sam stereotypowy układ i to samo wyposażenie treści; porównania z życia rycerskiego wskazują na obce pochodzenie treści. Podobnie jak jednostajny papier i jedna porządkująca ręka widoczna w charakterze pisma i innych szczegółach, tak też i ortografia, przeważnie równa w tekście i glosach jest wskazówką względnej starożytności tekstu polskich kazań gnieźnieńskich⁷.

Bardzo szczegółowy opis grafii poszerza Nehring o analizę fleksyjną i syntaktyczną tekstu, włączając historyczny, kulturowy i teologiczny kontekst, w jakim funkcjonowały średniowieczne kazania. Odrębnie omawia glosy polskie w porządku takim, w jakim występują w zabytku, przytacza też wyrazy łacińskie, do których się odnoszą, po czym dołącza teksty kazań polskich, a następnie słownik, w którym uwzględnia tylko te wyrazy i formy, których już się nie używa, a które o tej przywoływanej „względnej starożytności” mają świadczyć.

Pomnikowym i pionierskim dziełem Nehrunga, o nieocenionej dla historii polszczyzny wartości, jest *Altpolnische Sprachdenkmäler. Sistematische Übersicht, Würdigung und Texte*, wydane w Berlinie w 1886 roku, które prezentuje dotychczasowy stan wiedzy o najstarszym polskim piśmiennictwie. Jest to, jak oceniał z perspektywy swoich, czyli powojennych, czasów Mikulski, „dzieło pisane po niemiecku, ale prawdziwie polskie w treści i materiale”⁸. Istotnie. Władysław Nehring stworzył we Wrocławiu centrum badań nad piśmiennictwem polskim, ale przede wszystkim zebrał i opracował krytycznie wszystkie znane podówczas zabytki polszczyzny, szerząc w ten sposób, także w środowisku niemieckim, wiedzę o kulturze i literaturze polskiej, jej dawności oraz jej związkach z kulturą i literaturą europejską.

Przyjrzyjmy się zatem bliżej temu liczącemu 324 strony dziełu, którego celem był nie tylko krytycznoliteracki i filologiczny przegląd znanych wówczas zabytków polskiego średniowiecza i ich ocena, ale też uzupełnienie dotychczasowej wiedzy nowymi osiągnięciami badawczymi. We wstępie Nehring uzasadnia potrzebę takiego opracowania tym, że w czasach mu współczesnych ożywiło się wydawanie zabytków językowych i literackich, zatem istnieje konieczność ich syntetycznego omówienia i uporządkowania wiedzy o nich, tym bardziej że wiele wydań, szczególnie tych starszych, jest trudno dostępnych, a inne są rozsiane po różnych publikacjach historycznych lub literackich. Píše Nehring we wstępie, że umieszcza tu to, co było dotychczas opublikowane, a także to, co zostało niezauważone, nie zwróciło czyjejs uwagi, a co „znowcom, przyjaciom, studiującym filologię słowiańską może być przydatne”⁹.

Altpolnische Sprachdenkmäler nie jest antologią zabytków staropolskich, ale na końcu książki są przykłady dwudziestu tekstów lub ich fragmentów, opracowanych krytycznie, w postaci zaproponowanej przez Nehrunga. Trzeba sobie zdać sprawę, że nie miał on bezpośredniego dostępu do oryginałów wszystkich

⁷ W. Nehring, *Kazania...*, s. 11.

⁸ T. Mikulski, *op. cit.*, s. 141.

⁹ W. Nehring, *Altpolnische Sprachdenkmäler. Sistematische Übersicht, Würdigung und Texte. Ein Beitrag zur Slavischen Philologie von [...]*, Berlin 1886.

tekstów, korzystał więc często z istniejących już wydań i omówień¹⁰. Zdarzało się, że w szczególnych sytuacjach jechał do odległego miejsca, by zbadać rękopis zabytku, niektórych tekstów użyczali mu slawiści z Pragi, wiele tekstów dostał też z drugiej ręki, na przykład od Wojciecha Kętrzyńskiego (trudno przy tym powiedzieć, czy były to wierne odpisy oryginalnych rękopisów, czy dostawał je Nehring w jakiejś innej postaci). Systematyczny przegląd zabytków polskiego średniowiecza opiera Nehring na kryterium chronologicznym. Omawia je więc, poczynając od form najmniejszych, czyli pojedynczych słów, glos, nazw własnych, po czym przechodzi do tekstów, które łączy ze względu na formę (prozatorską lub poetycką), a następnie ich przynależność gatunkową, tematykę oraz przeznaczenie. Taki układ pozwala przedstawić rozwój i historycznoliteracką łączność najstarszych zabytków polszczyzny. Stosuje tę samą metodę badawczą, jaką widać na przykład przy edycji polskiej części *Psalterza floriańskiego*, czyli porównawczą i krytyczną mikroanalizę językową umieszczoną w szerokim kontekście kulturowym oraz historycznym. Prezentując więc poszczególne zabytki, podaje ich szczegółową charakterystykę, miejsce, w którym są przechowywane, sygnatury, paginację, opisuje materiał, na jakim zostały zapisane, ich rozmiar i datowanie. Jeśli było więcej wydań, to w kolejności chronologicznej porównuje edycje zabytku, a jeśli ma dostęp do oryginału, porównuje je z pierwowzorem. Przywołuje także i krytycznie omawia stanowiska tych, którzy już ten tekst odczytywali i interpretowali. Formułuje swoje zastrzeżenia i wątpliwości, pokazując błędy przy jego odczytywaniu i interpretacji. Często nim zaproponuje własną wersję, konsultuje się ze środowiskiem naukowym lub zaprzyjaźnionymi bibliotekarzami. Duże znaczenie dla metody klasyfikacji, układu i interpretacji najstarszych zabytków polskich miało to, że Nehring dwa lata studiował teologię, a ponieważ większość tekstów średniowiecznych miała charakter religijny, to wiedza o ich cechach gatunkowych, przeznaczeniu czy tematyce miała pierwszorzędne znaczenie. Sugerowana objętość tego artykułu nie pozwala na szczegółowe omówienie *Altpolnische Sprachdenkmäler*. Warto jednak pokazać przynajmniej jego układ i strukturę treści, ponieważ stanowią one odbicie przyjętych przez Nehrunga kryteriów klasyfikacji zabytków i pokazują metodologię ich opisu. Z dzisiejszego punktu widzenia mogą wydawać się oczywiste, trzeba jednak pamiętać, że w pracy Nehrunga mają walor bezwzględnie pionierski, stanowiły też bardzo ważne źródło i inspirację dla kolejnych badaczy. Podstawowy układ treści w *Altpolnische Sprachdenkmäler* jest następujący:

- I. Najstarsze czasy do XIV stulecia.
- II. Epoka XIV i XV stulecia;
 - Zabytki prozatorskie;
 - Poetyckie zabytki przed 1500.
- III. Teksty (20).

¹⁰ Od strony 1 do 5 przywołuje Nehring wszystkie wydania od początku XIX wieku, w których zamieszczono teksty zabytków w całości lub we fragmentach.

W części I, poświęconej językowym zabytkom przed XIV wiekiem, wydzieła Nehring: polskie słowa w łacińskich tekstach, nazwy miejscowe i osobowe i objaśnia je według rdzeni i formy brzmieniowej. Wylicza kodeksy i rejestry, które zawierają nazwy miejscowe i osobowe.

W części II — epoka XIV i XV stulecia — wyróżnia:

A. Zabytki prozatorskie:

1. Pojedyncze słowa i fragmenty w łacińskich tekstach, polskie glosy w kazaniach, w listach, we fragmencie Izajasza, w *Historii Męki Pańskiej*, a następnie nazwy roślin i chorób, nazwy miesięcy, łacińsko-polskie słowniczki (spisy wyrazów), formuły prawne i polskie glosy w polskich tekstach. Modlitwy i modlitewniki (tu: Ogólnie o użytku języka w kościele i praktyce religijnej. Modlitwy. Modlitwa Pańska i różne jej wersje. Polskie modlitwy występujące w łacińskich tekstach. Książeczki do nabożeństwa. Modlitwy ubogiego Waclawa. Książeczki Jadwigi. Modlitewnik siostry Konstancji).
2. Kazania (tu: Ogólnie o kazaniach w języku polskim. Wzory kazań. Części składowe kazań katechetycznych. Wstęp. Credo. Wyznanie wiary. Spowiedź powszechna. Dekalog. Modlitwy do kazań. Kazania właściwe. Ogólnie o polskich wygłaszanych kazaniach oraz łacińskich i polskich pisanych kazaniach. Porównawcze spojrzenie na Niemcy i Czechy. Fragment polskiego kazania z wieku XIV. Uwagi do niego. Kazania gnieźnieńskie. Rękopis. Przegląd tekstu. Wydania. Charakterystyka językowa. Ocena zawartości (treści). Kazania Jana z Szamotuł Paterka. Rękopis. Tekst. Wydania. Uwagi o zawartości. Fragment łacińskiego kazania z polskimi glosami. Fragment kazania Mikołaja z Błoni. Informacja o polskim kazaniu w rękopisie polskim).
3. Tłumaczenia psalmów (tu: Wiadomość o polskim Psalterzu z XII wieku. Karta Świdzińskiego z Psalmem 50 i 97. Tzw. Karta medyczna fałszyfikat. Psalterz z Florian [floriański]. Nazwa i historia tegoż. Publikacja. Literatura. Językowa epoka Psalterza. Odpis ze starszego. Wpływy czeskie. Język. Prace o nim. Psalterz puławski. Wcześniejsze informacje i wiadomości. Rękopis. Literatura. Prawdopodobny wiek i język. Zgodność z Psalterzem Floriańskim, z wykluczeniem, że jest kopią. Ocena. Język i prace o nim).
4. Staropolskie Biblie (tu: Wiadomości o zagubionej w przeszłości polskiej biblii. Biblia królowej Zofii. Wiadomość o rękopisie z Szarospatak. Literatura. Powstanie. Objętość i losy Biblii. Porównanie z najstarszą drukowaną Biblią z 1561 roku. Wydanie i naukowa ocena tekstu. Przekład Księgi Prawa ze Starego Testamentu z 2. połowy XV wieku).
5. Książeczki do nabożeństw i do pobożnych rozmyślań (tu: Modlitwy wypowiedane przez Księżę w czasie Mszy św. w polskim przekładzie. Inne

teksty. Ich stosunek do siebie. Przykład. Stosunek do tekstów łacińskich. Ocena wartości tłumaczeń polskich. Wigilie za umarłe ludzkie. Książeczka dla bractwa św. Franciszka. Przepisy do spowiedzi. List św. Bernarda o służbie).

6. Legendy prozatorskie (tu: Chrystus na Górze Oliwnej, Legenda o Annie i Marii. Prawdopodobny wiek i autor. Życie mistyka Suza w polskim języku z łacińskiego tłumaczenia Fabera i jego przeróbki. Wartość i transkrypcja. Historia o Papieżu Urbanie. Zawartość. Tekst. Publikacje. Uwagi. Fragment legendy o św. Błażeju. Rękopis i publikacje tego tekstu. Uwagi językowe. Opis Jezusa w języku polskim. Ogólnie o podobnych dziełach. Tekst opisu staropolskiego. Uwagi językowe).
7. Zabytki prawne (tu: Statut Wiślicki. Tłumaczenie Świętosław z Wojcieyszyna. Rękopis i zawartość. Wydanie Lelewela. Wykorzystane przez Helcela. Homograficzne wydanie w stosunku do poprzednich wydań. Wyciągi. Tłumaczenie II z 1460, wydanie homograficzne. Ocena wartości tekstów. Tłumaczenie III. Ocena wartości. Inne statuty. Formuły i spisy. Statut mazowiecki. Rękopis. Wydanie. Literatura. Zawartość. Formuły przysięg w języku polskim. Uwagi. Dodatek i poprawki. Przysięga ławnika. Ortylle magdeburskie. Rękopis. Objasnienia rzeczowe i językowe. Księga praw saksońskich. Objasnienia językowe).

B. Poetyckie teksty przed 1500:

1. Pieśni kościelne i pieśni nabożne (tu: Ogólnie o pieśniach kościelnych przed 1500. Polska i Czechy. Maryjne poezje i pieśni Maryjne. Pieśni bożonarodzeniowe. Pieśni wielkopostne. Pieśni wielkanocne. Hymny i pieśni do Ducha Świętego. Pieśni na uroczystość Bożego Ciała. Pieśni do świętych).
2. Legendy.
3. Wiersze dydaktyczne ogólnie.
4. Dekalog i jego podstawowe teksty. Inne mniej kanoniczne redakcje. Parafrazy dziesięciu przykazań.
5. Poezja świecka (tu: Wiadomości ogólne. Traktat ortograficzny Parkoszowica. Andrzej Gałka „Pieśń o Wiklefie”. „Pieśń o zamordowaniu Tenczyńskiego”. „Pieśń o pruskiej porażce”. „Satyra na leniwych chłopów”).

Na końcu dołącza Nehring 20 tekstów lub fragmentów (tu: Spowiedź powszechna 1375. Roty przysięg sądowych z wieku XIV. Z Psalterza floriańskiego. Z Psalterza gnieźnieńskiego. Fragment legendy o św. Błażeju. Z Biblii. O ukrytym skarbie. Ze Statutów wiślickich z roku 1449. Ze Statutów wiślickich z roku 1460. Pieśń o zamordowaniu Jędrzeja Tenczyńskiego 16 lipca 1461 w Krakowie. Gnieźnieński porządek kazania. Z Psalterza Puławskiego. Fragment o życiu Maryi. Legenda o św. Aleksym. Nieznany dialog między Śmiercią a Magistrem. Żale umierającego. Ślad Rozmyślenia o Czci Maryi. Kantylena o błogosławionym

Władysławie z Gielniowa. Z Ortylli magdeburskich w polskim tłumaczeniu. Parafrazy Zdrowaś Maryjo). Ułożone w porządku chronologicznym i wedle formy podawczej wszystkie, znane w tamtym czasie, polskie zabytki językowe i literackie — we fragmentach lub w całości — opatrzył Nehring nie tylko komentarzem z informacją o tym, kto, kiedy i co wydał, ale dawał swoją próbę interpretacji, jeśli w odczytanym i transkrybowanym wcześniej tekście dostrzegał brak logiki czy sensowności słowa w danym kontekście. Większość tekstów, które omówił Nehring, była już wcześniej znana, on je reinterpretuje, wzbogacając o pozajęzykowy kontekst. Jest perfekcyjny w swoich dociekaniach, dokładnie wszystko sprawdza, nim przedstawi tekst, bada zależności między istniejącymi kopiami tekstu a obcojęzycznymi. Jeśli istniał pierwowzór, polski, łaciński, niemiecki lub czeski, proponuje na jego podstawie nowe odczytanie tekstu bądź struktury. Jeśli fragment tekstu był zniszczony, nieczytelny, to próbuje go odtworzyć na podstawie sensu wynikającego z kontekstu. W sumie jest to bardzo rzetelna, bardzo sumienna, wszechstronna i wnikliwa mikroanaliza filologiczna, umieszczona na szerokim tle historyczno-kulturowo-literackim, oparta na dobrej znajomości historii ogólnej, historii Kościoła, dobrej znajomości teologii, pracy Kościoła itp. — co równocześnie jest bardzo nowoczesnym sposobem postrzegania rozwoju języka jako składnika ogólnych dziejów danej społeczności. Odnosi się przy tym wrażenie, że Nehring większy nacisk kładzie właśnie na porównawczy kontekst kulturowy oraz historyczny zabytku i że on ma pierwszorzędne znaczenie wobec analizy *stricte* lingwistycznej.

W ocenie badaczy działalności naukowej Władysława Nehrunga to właśnie *Altpolnische Sprachdenkmäler* jest jego najbardziej znaczącym osiągnięciem. Współcześni Nehrungowi oceniali je bardzo wysoko. Pisał Ignacy Chrzanowski,

że nad wszystkimi zasługami dla literatury średniowiecznej i języka staropolskiego góruje najobszerniejsza i zarazem najcenniejsza książka Nehrunga, jego dzieło klasyczne: „Altpolnische Sprachdenkmäler”, w którym nie tylko usystematyzował, ale ocenił krytycznie wszystkie znane podówczas (r. 1886) zabytki języka staropolskiego i literatury średniowiecznej, zarówno prozy, jak i poezji; tutaj też ogłosił po raz pierwszy obok wierszowanej „Skargi umierającego”, najciekawszy zabytek naszej dawnej poezji: „Rozmowę Mistrza Polikarpa ze śmiercią”. Dzisiaj, głównie dzięki Brücknerowi, ilość dawnych zabytków pomnożyła się, ich znajomość pogłębiła, ale czy byłoby to możliwe bez książki Nehrunga?¹¹

Nieco później, w polskim już Wrocławiu, Stanisław Mikulski oceniał, że dzieło *Altpolnische Sprachdenkmäler*, wraz z innymi pracami naukowymi i dydaktycznymi Nehrunga, sprawiło, iż „Wrocław wyrósł na jeden z najważniejszych ośrodków naukowych w dziedzinie nauk polonistycznych. [...] we Wrocławiu stała w tym czasie kolebka historii literatury polskiej, uprawianej jako nauka”¹².

Współcześnie edycje i opracowania Nehrunga mają w dużej mierze wartość historyczną. Liczba odnalezionych zabytków, opracowań historycznojęzycznych

¹¹ I. Chrzanowski, *Władysław Nehring. Wspomnienie pośmiertne*, Warszawa 1909, s. 53.

¹² T. Mikulski, *op. cit.*, s. 143.

i literackich wydatnie wzrosła od jego czasów. Trzeba jednak pamiętać, że to właśnie Nehring wypracował zasady opisu i edycji tekstów staropolskich w taki sposób, aby zawierały objaśnienia i komentarze potrzebne do ich zrozumienia — był pierwszym ogniwem w długim łańcuchu edytorów i badaczy staropolszczyzny.

Władysław Nehring as the editor of old Polish texts

Summary

Władysław Nehring is a distinguished researcher of old Polish writings and text editor. His most important works comprise a critical edition of the Polish parts of *Psalterz floriański* and *Kazania gnieźnieńskie*. His fundamental work, *Altpolnische Sprachdenkmäler*, is especially important for the history of the Polish language. He presents there a philological and critical survey and evaluation of so far known Polish literary monuments. His work with old Polish literary texts represents a very thorough, comprehensive and acute philological microanalysis, which is placed in a broad historical, cultural and literary background. His good knowledge of classical languages, of paleography, philosophy and theology, joined with exceptional perfectionism, precision, and hard-working skills, made his *Altpolnische Sprachdenkmäler* the first link in a long chain of knowledge about the history of the Polish language.

Maria Peisert
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Filologii Polskiej
pl. Nankiera 15
50-140 Wrocław
e-mail: mariawroc@gmail.com